Так добре було за містом, було літо! Жито жовтіло, овес зеленів, сіно склали в копиці, і на зеленому лузі ходив чорногуз на своїх довгих червоних ногах та белькотав по-єгипетськи,— цієї мови він навчився від матері. За полями та луками йшли великі ліси, а в гущавині лісів були глибокі озера. Справді, чудово було за містом влітку!

У сонячному сяйві лежав старий хутір, обведений глибоким каналом. Від стін каналу до самої води росли величезні лопухи, такі високі, що маленькі діти могли сховатись під ними, стоячи на весь зріст. Там було так дико, як у глухому лісі, і там, у своєму гнізді, сиділа качка. Вона висиджувала каченят. Сиділа вона вже давно, їй набридло сидіти, а гості приходили до неї не часто. Іншим качкам було приємніше плавати в каналах, ніж сидіти тут, під лопухами, та кахкати з нею.

Нарешті, яйця почали тріскатись одне за одним.

— Піп-піп! — почулося звідти, і всі жовтки в яєчках ожили й висунули голівки.

— Ках-ках! — відповіла качка. Каченята незграбно повилазили, як уміли, і озирнулись на всі боки під зеленим листям,— мати їм дозволила дивитись скільки завгодно, бо зелений колір корисний для очей.

— Який світ великий! — дивувались малята.

Ще б пак! Зараз для них було-куди більше простору, ніж у яйцях!

— Ви думаєте, що це вже й весь світ? — сказала мати.— Він тягнеться ще далеко, ген по той бік садка, аж до ниви, але там я й сама ніколи не бувала. Ну, ви вже всі тут? — спитала вона, встаючи.— Ой, ще ні! Найбільше яйце і досі лежить… І коли цьому буде кінець? Скоро мені це зовсім набридне,— і вона сіла знову.

— Ну, як справи? — спитала стара качка, що прийшла її одвідати.

— Довго тягнеться з одним яйцем,— відповіла качка-мати, що сиділа, — ніяк не хоче тріскатись. Але подивись на інших,— чи це не наймиліші каченята з усіх, яких ми бачили? Усі як одне — викапаний батько? А він, негідник, навіть не відвідав мене ні разу.

— Ану, покажи мені те яйце, що не хоче тріскатись,— сказала стара качка.— Повір мені, це індиче яйце! Мене теж колись обдурили так, і я мала багато лиха й клопоту з малим. Вони ж бояться води! Я їх ніяк не могла туди загнати; я вже й кахкала й клацала, але нічого не допомагало. Ну, покажи мені яйце! Так і є! Це індиче! Залиш його краще та йди вчити своїх дітей плавати.

— Ні, я ще трошки посиджу,— відповіла качка-мати.— Коли я вже так довго сиділа, то можу посидіти ще трохи.

— Ну, як хочеш! — сказала стара й пішла. Нарешті, тріснуло велике яйце.

— Піп-піп! — промовило пташеня і видряпалося звідти. Воно було таке велике та гидке!

Качка подивилась на нього.

— Яке воно величезне! — сказала вона.— Жодне не схоже на нього. А може, це й не індича!? Ну, та це ми скоро побачимо. Воно увійде в воду, хоч би мені довелось його туди й силою штовхнути!

Другого дня була чудова ясна погода. Сонце виблискувало на всіх зелених лопухах. Качка-мати з усією своєю родиною пішла до канави. Плюсь! — стрибнула вона в воду.

— Ках-ках! — покликала вона, і каченята одне за одним плюснули туди. Спочатку вода покрила їх з голівками,, але вони вмить виринули і зовсім добре попливли.

Ніжки працювали самі собою, каченята всі були на воді, навіть погане сіре пташеня плавало з усіма.

__ Ні, це не індича,— сказала качка,— бач, як гарно

гребе воно лапками, як рівно тримається! Це моє рідне дитя! Ні, справді, воно нічогеньке, коли до нього добре придивитись.

— Ках-ках! Ідіть до мене, я мушу вивести вас у великий світ, представити вас на пташиному подвір'ї. Тільки тримайтесь ближче коло мене, щоб ніхто на вас не наступив, а головне — бережіться кішки.

І вони пішли на пташине подвір'я.

Там стояв жахливий галас. Дві родини качок билися за риб'ячу голівку, а дісталася вона кішці.

— Дивіться, так буває на світі,— сказала мати каченятам, облизуючи язиком дзьобик, бо їй самій хотілося риб'ячої голівки.

— Ну, ну, ворушіть лапками,— мовила вона.— Дивіться привітайтеся та нижче вклоніться отій старій качці. Вона тут найзнатніша. Вона іспанської крові, через те така гладка, і, бачите, в неї червоний клаптик на нозі. Це надзвичайно красиво і найвища відзнака, яку тільки може мати качка. Це значить, що її не хочуть загубити, і її мусять пізнавати і тварини й люди. Шаркніть їй ніжкою— не загинайте лапок всередину. Добре виховане каченя широко розставляє ноги, як це роблять батько й мами — ось так; ну, схиліть шийки і скажіть — ках!

Вони так і зробили.

Але всі інші качки оглядали їх і казали вголос:

— Дивіться! Ще ціла юрба! Ніби нас самих тут мало. Фу! Яке гидке одне каченя, ми його не потерпимо!

І вмить одна з качок підбігла до каченяти і скубнула його за потилицю.

— Облиш його! — сказала качка-мати.— Воно ж нікому нічого поганого не зробило.

— Може, й так, але воно ж таке велике та незграбне,— відповіла качка, що скубнула каченя,— а тому його треба прогнати!

— Хороші дітки в цієї матері,— промовила стара качка з клаптиком на нозі,— усі гарні, крім одного, який не вдався. Я б хотіла, щоб його виправили!

— Це неможливо, ваша милість,— сказала качка-мати,— воно хоч некрасиве, але в нього хороша вдача, і плаває воно теж чудово. Я навіть дозволю собі сказати, що ліпше за інших. Я гадаю, воно покращає з часом або принаймні хоча ростом меншим стане. Воно надто довго лежало в яйці і тому не має належного вигляду,— і вона почухала йому спинку й погладила пір'ячко.— До того ж це селезень,— продовжувала вона,— а для них зовнішність не так багато значить. Я думаю, він буде дужим і виб'ється на дорогу!

— А інші каченята дуже милі,— сказала стара качка.— Ну, будьте як дома, а якщо знайдете риб'ячу голівку — принесіть її мені.

І каченята стали поводитись як дома.

Але бідне каченя, що останнім вилупилося з яйця і було таке погане — клювали, штовхали, глузували з нього і качки і кури.

— Воно занадто велике! — казали всі. А індик, що народився із шпорами на ногах і через це вважав себе за імператора, надувся і, як пароплав на всіх парусах, підбіг до каченяти, забелькотів так сердито, що гребінь у нього зовсім почервонів.

Бідне каченя не знало куди подітись. Його пригнічував власний гидкий вигляд і те, що воно було посміховищем цілого пташиного двору.

Так минув перший день, а далі ставало все гірше й гірше. Усі гнали бідне каченя — навіть його брати та сестри сердились на нього і завжди казали: "Хоч би кішка тебе з'їла, гидку потвору!" І навіть мати казала: "Хоч би мої очі тебе не бачили!" Качки скубли його, кури клювали, а дівчина, яка годувала птахів; штовхала його ногою.

Нарешті, каченя не витримало, побігло і перелетіло через паркан. Маленькі пташки, що сиділи в кущах, перелякано пурхнули.

"Це тому, що я таке гидке",— подумало каченя і заплющило очі, але відразу ж побігло далі.

Воно опинилося на великому болоті, де жили дикі качки. Цілу ніч пролежало там каченя, втомлене та засмучене. Вранці дикі качки злетіли вгору і помітили нового товариша.

— Хто ти? — спитали вони, і каченя поверталося на всі боки й вклонялося, як уміло.

— Ти таке поганюче,— сказали дикі качки,— але це нам байдуже, якщо ти не одружишся ні з ким з нашої родини.

Бідне! Воно, звичайно, і не думало про одруження, тільки б йому дозволили полежати в очереті і напитися трохи болотяної води.

Так пролежало воно цілих два дні, а потім прилетіли два диких гусачки. Вони недавно лише вилупилися з яєць, а тому були дуже зухвалі.

— Слухай, друже,— сказали вони,— ти такий нечупара, що не можеш нам заважати. Хочеш жити з нами і бути перелітним птахом? Тут недалечке є інше болото, там живуть гарненькі дикі гуски-панночки. Вони вміють казати: "Рап-рап!" Ти такий потворний, що ще, чого доброго, матимеш у них великий успіх.

Піф! Паф! — почулося раптом, і обидва гусачки впали мертвими в очерет, а вода почервоніла від їхньої крові.

Піф! Паф! — залунало знову, і цілі табуни диких гусей знялися над очеретом.

Ще і ще лунали постріли.

Це було велике полювання. Мисливці обступили все болото, деякі навіть засіли на вітах дерев, що простягли-ся далеко над очеретом. Сивий дим хмарами оповивав дерева і стелився ген над водою. По болоту ляпотіли собаки — ляп-ляп! Комиші та осока хиталися на всі боки. Який це був жах для бідного каченяти! Воно повернуло голову, щоб заховати її під крило, але в ту ж мить страшний величезний собака опинився перед ним. Він висолопив язик, а очі його горіли люто, жахливо. Він простяг свою морду просто до каченяти, показав гострі зуби і — ляп-ляп — пішов далі, не схопивши каченяти.

— О, яке щастя!— зітхнуло каченя.— Я таке гидке, що навіть собака не схотів мене вкусити.

І воно причаїлося в очереті й лежало нерухомо, поки свистав дріб і постріл лунав за пострілом.

Тільки опівдні стало спокійно, але бідне каченя не наважувалось підвестися. Воно почекало ще кілька годин, потім обережно озирнулося і дременуло щосили якнайдалі від болота.

Воно бігло через поля і луки, але знялася така буря, що йому важко було рухатись.

Надвечір каченя дісталось до маленької вбогої хатинки. Вона була така стара, що от-от готова була впасти, але сама не знала, на який бік, а тому лишалася стояти.

Буря так скаженіла і підхоплювала каченя, що воно мусило сідати на землю. Погода ставала все гіршою та гіршою.

Вітер все дужчав. Що було робити каченяті?

На щастя, воно помітило, що дверцята хатинки зіскочили з однієї завіси і так покривилися, що можна прослизнути крізь щілину в кімнату. Так воно й зробило.

У хатинці жили бабуся з котом та куркою. Кота вона звала "синочком". Він умів вигинати спину дугою та воркотіти. Він навіть пускав іскри, коли його гладили проти шерсті. В курки були зовсім маленькі, куці ніжки, і тому її звали "Курочка-куцоніжка". Вона несла хороші яєчка, і бабуся любила її, як рідну дитину.

Вранці вони "відразу помітили чуже каченя, і кіт почав воркотіти, а курочка кудкудакати.

— Що там таке? — спитала бабуся і подивилась навколо. Але вона недобачала, і їй здалося, що це заблукала жирна качка, а не каченя.— Це хороша знахідка,— сказала бабуся,— тепер у мене будуть і качині яйця. Коли б це тільки не був селезень! Ну, та ми можемо про це дізнатися!

І от каченя залишили на три тижні на пробу, але яєць воно не несло. Кіт був хазяїном у хаті, а курка почувала себе хазяйкою, і вони завжди казали: "Ми і світ", тому що вважали себе половиною світу і до того ж кращою. Каченяті здавалося, що можна бути іншої думки з цього приводу, але заперечень курка не терпіла.

— А вмієш ти нести яйця? — питала вона.

— Ні.

— Ну, то краще помовч! І кіт питав:

— А ти вмієш вигинати спину, воркотіти та пускати іскри?

— Ні.

— Значить, ти не можеш мати своєї думки, коли говорять розумні люди.

Каченя ховалося в куток, і настрій у нього був поганий. Воно згадувало свіже повітря і сонячне проміння. Раптом йому так захотілось поплавати на воді, що воно не витримало і сказало про це курці.

— Що з тобою сталося? — здивувалась курка.— Тобі нічого робити^ тому й лізуть у голову такі дурниці; неси яйця або воркочи,— і все пройде!

— Але це так добре — плавати на воді,— сказало каченя.— Так чудово почувати її над головою і пірнати до самого дна!

— Справді, велика втіха! — сказала курка.— Та ти збожеволіло! Спитай хоч кота — він найрозумніша істота, яку я знаю,— любить він плавати або пірнати? Я вже не кажу про себе. Спитай, нарешті, саму

нашу хазяйку, стару бабусю — розумнішої за неї нема нікого на світі. Ти думаєш, у неї є бажання плавати або пірнати в воду з головою?

— Ти мене не розумієш! — промовило каченя.

— Ми тебе не розуміємо! Та хто ж тоді може тебе зрозуміти? Ти хочеш бути розумнішим за кота і бабусю, про себе я вже й не говорю. Не дурій, дитино, а дякуй за все те хороше, що для тебе зроблено. Хіба ти не живеш у теплій кімнаті, не маєш товариства, від якого можеш дечого навчитись? Але ти дурний базіка, і з тобою не варт говорити. Повір мені, я бажаю тобі добра. Я кажу неприємні речі, але з цього тільки й можна пізнати справжніх друзів. Навчися ж нести яйця або воркотіти та пускати іскри.

— Мені здається, я краще піду світ за очі,-сказало каченя.

— Щасливої дороги! — відповіла курка.

І каченя пішло. Воно плавало по воді, пірнало,, але через те, що було таке гидке, всі тварини зневажали його.

От настала й осінь. Листя в лісі пожовкло і поруділо. Вітер зривав його так, що воно аж танцювало в повітрі. Стало холодно, важких хмар сипався град і сніг. На тину стояв крук і кричав від холоду: "Кру! Кру!" Справді, можна було замерзнути, лише подумавши про такий холод. Напевне, бідному каченяті було не дуже добре.

Якось увечері, коли сонце так красиво заходило, вийшла з кущів зграя чудових великих птахів. Каченя ніколи не бачило таких прекрасних створінь. Сліпучо-білі, з довгими гнучкими шиями — це були лебеді. Вони дивно закричали, махнули розкішними білими крилами і полетіли у теплі краї, за безмежні моря.

Лебеді піднеслися високо-високо, а маленьке гидке каченя охопило дивне хвилювання. Воно закрутилось на воді, як колесо, витягло шию високо вгору і закричало так голосно і так чудно, що само злякалось. О! Воно не могло відірвати погляду від прекрасних птахів, від щасливих птахів, і, як тільки вони зникли з його очей, каченя пірнуло на дно, а коли випливло — було само не своє.

Воно не знало, як звуть цих птахів, куди вони полетіли, але так полюбило їх, як нікого ніколи. Каченя їм зовсім не заздрило, йому навіть не могло спасти на думку — забажати такої краси. Воно було б раде, якби хоч качки терпіли його між собою. Бідне гидке каченя!

А зима стояла така холодна, така холодна!

Каченя мусило весь час плавати, щоб не дати воді замерзнути навколо себе. Але щоночі ополонка, в якій воно плавало, все меншала і меншала. Морози були такі, що аж крига тріщала на ставку. Каченя мусило безперервно працювати лапками, щоб крига не закувала його в ополонці. Нарешті, воно знесилилось, стало зовсім тихе і примерзло до криги.

Вранці проходив мимо селянин і побачив каченя. Він підійшов ближче, пробив кригу своїм чоботом, узяв каченя і відніс додому жінці. Каченя відігріли, та от діти захотіли погратися з ним, але каченя подумало, що вони хочуть зробити йому щось зле, і кинулось з переляку в глечик з молоком. Молоко так і бризнуло по кімнаті. Хазяйка закричала, сплеснула руками. А каченя влетіло в діжку з маслом, а потім у макітру з борошном. Ой, на кого воно було схоже! Жінка кричала та ганялася за ним з кочергою. Діти бігали, гасали по кімнаті, ловлячи каченя. Вони голосно кричали й сміялися.

Добре, що двері були відчинені, і каченя крізь них стрибнуло в кущі, на свіжий холодний сніг, і впало, зовсім знесилене.

Але надто сумно було б розповідати про всі ті прикрості та нещастя, яких зазнало каченя тієї суворої зими.

Воно лежало на болоті, в комишах, коли сонце знову тепло засяяло. Заспівали жайворонки — прийшла чудова весна.

І каченя враз стрепенуло своїми крилами, вони зашуміли дужче, ніж раніше, легко підняли його, і, перш ніж каченя збагнуло, в чім справа,— воно опинилося у величезному саду, де стояли в цвіту яблуні, і бузок розливав свої пахощі, і де його довгі зелені віти схилялися над широкими каналами.

О! Тут було так прекрасно! Так пахло весною! І раптом з кущів осоки випливли три чудові білі лебеді. Вони зашуміли крилами і легко попливли по воді. Каченя пізнало чудових птахів, і незвичайний сум охопив його.

"Я полечу до них, до цих величних птахів! Хай вони заклюють мене на смерть за те, що я — таке гидке — насмілилося наблизитись до них. Але однаково! Краще хай вони вб'ють мене, ніж терпіти, як скубуть качки, клюють кури, штовхає дівчина, що доглядає пташиний двір, терпіти знову лиху зиму і всі нещастя".

І воно кинулось у воду і попливло до чудових лебедів. Ті, побачивши його, полинули назустріч, шумлячи пір'ям.

— Убийте мене! — промовило бідне каченя і схилило голову до поверхні води, чекаючи смерті. Але що побачило воно у прозорій воді? Воно побачило себе самого, але це вже був не незграбний попелястий птах, гидкий та потворний,— це був лебідь. Нема в тому біди, що з'явився на світ в качиному гнізді, якщо вилупився з лебединого яйця.

Тепер він навіть радів, що зазнав стільки лиха та горя. Він багато перестраждав і тому міг краще відчути своє щастя і ту велич, що

оточувала його. А великі лебеді плавали навколо нього і пестили його своїми дзьобами.

В садок прибігли маленькі діти, вони кидали хліб і зерна, і найменше закричало:

— Ой, ще новий!

І інші діти підхопили і раділи теж.

— З'явився ще новий!

Діти плескали в долоні, танцювали, потім поскликали батька й матір, кидали в воду хліб і тістечка, і всі кричали:

— Новий найкращий! Такий молоденький! Такий чудовий!

І старі лебеді схилилися перед ним. А він зовсім засоромився і сховав голову під крило, сам не знаючи чому. Він згадував той час, коли всі глузували з нього і проганяли його. А тепер усі кажуть, що він найпрекрасніший з найпрекрасніших птахів.

Бузок простягав свої віти до нього в воду, сонце сяяло ласкаво й тепло.

Його крила зашуміли, гнучка шия піднялася, і він на повні груди радісно крикнув:

— Про таке щастя я навіть не мріяв, коли був гидким каченям!